

Ondřej Vinš se sympaticky a odvážně pustil do náročné interpretace díla Karla Šiktance. Svůj zájem soustředil na dílo od sedmdesátých let do současnosti – což rozumně zdůvodnil. Východiska opírá o úvodní teoretické kapitoly věnované paměti, magickému myšlení a básnické řeči, které dobře odpovídají materiálu. Práci jako celek hodnotím v zásadě kladně, třebaže v posudku se věnuji především problematickým místům, kterých také není málo. Souhrnně bych předznamenal, že práce je ke škodě věci napsána poněkud „lehkou rukou“.

Po formální stránce bych uvítal standardní citace internetových zdrojů – tedy názvy pramenů, autory, atd. – ne pouhý odkaz na webové stránky; na podobné věci existuje norma i úzus. Také by bylo dobré uvést v bibliografii odkaz také na elektronické verze Šiktancových knih.

Úvodní teoretické kapitoly víceméně uvádějí podstatné momenty, které myslím vystihují důležité aspekty Šiktancova díla a je možné na nich čtení postavit; potíž je spíše v propojení teoretické a analytické části. V analytické kapitole byly teoretické vývody při čtení Šiktancových básní využity jen minimálně, jako by teorie vytvářela jen jakýsi vnější rámec. Asi bych nenašel místo, kde bych mohl konstatovat, že teoretická opora básně podstatně otevírá a bez ní by takové čtení nebylo možné. Není to samozřejmě podmínkou, ale vztah teorie a analýzy pak zůstává s otazníkem.

Zatímco kapitola o paměti je celkem slušně zpracovaná – s vědomím toho, že jde a má jít o shrnující úvod, kapitoly o magickém myšlení a básnické řeči, které spolu ovšem úzce souvisejí, by zasloužily důkladnější, byť ne nutně o mnoho delší vypracování. Chybí tu zmínka o základní knize Marcela Detienna *Mistři pravdy v archaickém Řecku*, v níž by autor našel použitelně zformulovanou teorii magicko-náboženské řeči, kterou by mohl prakticky využít, i odlišení dalších možných modalit (básnické) řeči. Zde i dále: definice, jak magického myšlení, tak řeči apod. nelze bez dalšího doplnění přejímat z obecných encyklopedických zdrojů; je potřeba mít vymezení, které poskytuje dostatečný analytický aparát, aby nedocházelo k neadekvátním zjednodušením. Leckde jsou takové simplifikace očividné. Když Nakonečný píše, že magické myšlení obsahuje víru, že dění lze ovlivnit přáním, není na tom nutně nic magického: mám přání se najíst, jdu a udělám to, a mé přání ovlivnilo dění. Podobný problém je u vymezení řeči – pojmy jazyk a řeč nejsou dostatečně uspořádané a definice se v zásadě točí v kruhu. Když je řeč definována pomocí jazyka, nevíme, co je jazyk atd. Připomínám, že u Saussura nejde jen o polaritu langue/parole, nýbrž o trojici pojmů language – langue/parole, přičemž první zahrnuje druhé dva. Básnickou řeč by pak bylo třeba situovat na rovinu language, protože je operací, která propojuje langue a parole – jak to lapidárně shrnul Jakobson, pro nějž poetická funkce spořívá v „principu ekvivalence z osy výběru na osu kombinace“. Podotkl bych, že magicko-náboženská řeč stojí na určité víře, ale jde o hlubší rámec než jen věřím/nevěřím, že leccos v našem používání řeči stále tyto stopy nese (různé obřady, mše apod.), a jde o víru jaksi podprahovou nebo samozřejmou.

Martin Heidegger bývá v těchto souvislostech často citován, rozhodně ale nelze říci, že jeho myšlení je konzistentní (s. 25) – k tomu byla napsána řada textů, které ukazují skryté předpoklady (např. P. de Man; Hans-Jost Frey) a nesrovnalosti. Lze souhlasit s paralelou mezi

Heideggerovým a Jakobsonovým pojetím básnické řeči, leč to je málo. Heidegger i strukturalisté shodně charakterizují poezii jako zvláštní typ řeči, který je řekněme více hodnocený než běžná řeč a řeč se v něm reflektuje. Podstatný je ale rozdíl: pro Heideggera je tato řeč prvotní a z ní se odvíjí sdělovací řeč, zatímco z hlediska strukturalismu je naopak básnická řeč vytvořena operací na běžné sdělovací řeči. Heidegger v důsledku zůstává v oblasti magického myšlení, používá poezii jako argument pro svou teorii řeči – proto jej také v podstatě nelze použít jako metodický nástroj; strukturalisté a zejména Jakobson naopak přinášejí zajímavé možnosti pro analýzu toho, jak je taková řeč konstruována. Jistým důsledkem je, že v předkládané práci se tak mísí mytizující a analytické myšlení, což by mělo být odděleno. – Projevuje se to tam, kde autor uvažuje o pojetí básníka, jeho cílech atp. Ale již méně o tom, jak báseň dosahuje určitého účinku. Bez takového rozlišení bychom mohli také tvrdit, že poezie účinkuje proto, že je poezií (a v jejím pozadí hledat nějaké božské síly). Což osobně mohu akceptovat, ale odbornou práci bych ovšem postavil jinak.

Analytická část charakterizuje na vybraných básních dlouhé období Šiktancova díla – je třeba ocenit, že Ondřej Vinš pojednává tak rozsáhlý materiál a také přístup založený na výběru několika emblematických básní dané sbírky v zásadě je funkční. Podobně pojatá monografie by ovšem mohla mít stovky stran, v žánru diplomové práce je pak pochopitelná určitá, většinou adekvátní stručnost.

Občas bohužel autor „střílí od boku“ nepřesnosti: Hněvín nijak neodkazuje k Postoloprťům a ani jinde v básni nenacházím podobný odkaz (pokud se nemýlím); podobně Bezděz a některá další místa neleží v Českém středohoří, jakkoli jsou třeba „blízko“. Druhý kritický moment je zacházení s autobiografičností: autor mnohokrát konstatuje, že danou báseň by bylo možné číst autobiograficky – tím ale jaksi „zaplácné“ právě to, že jde o báseň, o specifické nakládání s obrazy a řeči, které jsou zcela neautobiografické. Např. s. 32 – citované verše nijak neevokují svědectví o represí, zvláště ne svědectví. Pokud je osobní prožitek natolik důležitý, je podstatná otázka, *jak* Šiktanc to osobní reprodukuje – jistě není deskriptivní, ale naopak zachází do obrazně-alegorického podání, které zdaleka přesahuje pouhou autopsii. Leckde charakterizace básní svou stručností zastírá leccos důležitého. Například na s. 39 čteme: „Báseň Svažitou ulicí zpřítomňuje dětství se všemi jeho typickými činnostmi a lumpárnami“, načež na začátku citátu čteme: „*světlo se litím páčí do kaple, / jak by si přálo rozpoltit ji v půli*“ – což není ani činnost, ani lumpárna, avšak do evokace dětství takový náladový verš velmi dobře zapadá a asi tedy jde o více než jen rozvernost dětského věku.

Výčet problematičtějších míst by sice mohl pokračovat, ale je třeba připomenout, že autor v práci charakterizuje velký počet básní a mnohde přesný a výstižný je. – Větší problém tu spočívá v přístupu a právě propojení teorie a analýzy. Práci otevírají sice teoretické kapitoly, komentáře básní ale zůstávají převážně v tematické rovině. Přitom by právě tady bylo na místě se ptát – jak osobitá Šiktancova básnická řeč dosahuje svého účinku, jak pracuje, jak evokuje paměť a jak vyvolává dojem magické řeči. Pokud by básně bylo možné převyprávět, proč to pak musejí být básně – nestačil by novinový článek, deníkový zápis? Abych uvedl evidentní příklad. Na s. 27 i jinde se autor dotýká častých toponym v Šiktancových básních. Věc řeší jedinou větou: „Prvky přírody jsou zde obdařeny vlastní řečí, které se lyrický subjekt snaží naslouchat“, která by ovšem stála za rozvedení. (Ponechávám stranou lehce problematičké užívání pojmu lyrický subjekt.) Šiktanc zjevně využívá zvukové podoby místních jmen, která jako by tvořila vlastní báseň, jako by krajina, země mluvila

vlastní řeči – tady lze oprávněně hledat prvky evokující „magii“ – nejde o lidskou řeč, nýbrž o řeč země, kraje, přírody – bylo by ale nutné zpětně analyzovat, jak toho báseň dosahuje, sledovat například, zda místní jména souvisejí geograficky, či jsou spojována jen na základě nějakého typu souzvučnosti. V zásadě tu chybí charakteristika básně na úrovni autorského gesta, která ukazuje nakládání s řečí a to, jak do ní pronikají neosobní, nesubjektivní prvky – místní jména, archaismy, ale také citáty a variace lidové slovesnosti. Velká část těchto básní má své jádro na jiné rovině než je projevený mluvčí či lyrický subjekt.

Autor krátce naráží na kritiku Šiktancovy poezie jako pouhé hry s jazykem, nezmiňuje ale velmi příkrou kritiku Šiktance, kterou v recenzi na Hruškovu monografii rozvedl Petr Král. Pokládám ji za důležitý text. Král píše „celé dílo Karla Šiktance žije napětím mezi básnickou invencí a pokusem kýče“ a dodává, že je pro něj charakteristický „soustavný respekt k obecně uznávaným hodnotám“. Není nutné s vyzněním Královy kritiky souhlasit, je ale dobré o ní uvažovat. Šiktanc skutečně chce nechat promluvit „kolektivní hodnoty“, což jej zpočátku mohlo vést k ideologické poezii, s věkem ale tento postoj vyzrává do pozoruhodné polohy a dalo by se například říci, právě v intencích i heideggerovské poetiky, že v jeho básních nemá promlouvat jeden člověk, jeden lidský subjekt, ale že „můj“ příběh má „vyprávět“ sama společná řeč. To je svým způsobem perspektiva folklóru. Když věc postavíme takto, jeví se Šiktancova poezie jako velký úkol, který má svá úskalí, ale stojí za to o něm uvažovat. Jistou analogií by mohly být Fillovy obrazy kombinující kubismus s lidovou slovesností.

Shrnuto: práce Ondřeje Vinše má slušně formulovaná východiska, což je v tomto případě podstatné, leckde přináší zajímavé a relevantní postřehy, ale také leckde klouže po povrchu a nedomýšlí věc dostatečně. Práci tedy doporučuji k obhajobě a navrhuji předběžně hodnocení velmi dobře.

29. 8. 2020

Josef Hrdlička